

*В. Є. Реутов,
к. е. н., доцент, Кримський економічний інститут ДВНЗ
"КНЕУ ім. Вадима Гетьмана"*

ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

У статті сформульовано новий авторський підхід до оцінки конкурентоспроможності регіону через призму її трансформацій. Проведено розрахунок індексу трансформацій конкурентоспроможності економічних систем макрорегіонів України та подано відповідні коментарі.

In the article a new author approach to estimation of regional competitiveness through the prism of its transformations is formulated. The calculation of competitiveness index of transformations of the Ukrainian macroregions' economic systems is conducted and the proper comments are given.

Ключові слова: регіональна конкурентоспроможність, трансформація регіональної конкурентоспроможності, індекс трансформацій регіональної конкурентоспроможності.

Key words: regional competitiveness, transformation of regional competitiveness, index of transformations of regional competitiveness.

ВСТУП

Регіональна конкурентоспроможність — поняття не нове в економічній літературі. Починаючи від А. Сміта та Д. Рікардо, які обґрунтували поняття абсолютної переваги, що у чистому вигляді на практиці майже не зустрічається, та відносної переваги, проводились дослідження конкурентних переваг територій. Їхнім науковим підґрунтям в основному виступав аналіз забезпеченості країни факторами виробництва та їхньої мобільності у міжнародному просторі, а здійснювались вони — задля визначення певного успіху та його забезпечення у міжнародній торгівлі товарами.

Безпосередні дослідження конкурентоспроможності на регіональному рівні у порівнянні з вивченням

конкурентоспроможності національної економіки та конкурентоспроможності підприємства, його продукції на міжнародному ринку проводяться не так давно. Тому і методична база дослідження конкурентоспроможності регіону досить бідна, основу якої складають методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності національної економіки, що перенесені на регіональну площину та дещо адаптовані відповідно до конкретних локальних умов.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Серед робіт з цієї тематики слід виділити дослідження Данилишина Б.М., Чернюка А.Г., Фащевського М.І., які на мезо- та мікрорегіональному рівні досліджували про-

сторову організацію продуктивних сил України. Жука М.В. сформулював певні теоретичні припущення щодо визначення особливостей конкурентоспроможності регіонів, опираючись на неокласичні теорії міжнародної торгівлі, альтернативні неотехнологічні теорії та теорії М. Портера, обґрунтовуючи залежність конкурентоспроможності регіону від продуктивного ресурсокористування у зв'язку з їхньою обмеженістю [3, с. 231—235].

Особливої уваги заслуговують роботи Чужикова В.І. [9; 10], в яких автор вдало розкрив поняття глобальної регіоналістики та взаємовідносин регіонально-просторових утворень в умовах пан'європейського конкурентного середовища, зупиняючись більш детально на інноваційній моделі підвищення конкурентоспроможності. Дослідженням конкурентоспроможності у глобальних умовах розвитку займалися й інші вітчизняні науковці: Л.А. Антонюк, І. Брикова, Г.Є. Петрова, Ю.В. Полунєєв, що внесли свій вклад у розвиток цього наукового напрямку. Однак незважаючи на всі напрацювання з цієї тематики, певні наукові прогалини у дослідженнях з цієї проблематики все ж таки є. Це, в першу чергу, стосується достеменно оцінки конкурентоспроможності регіону як самостійного суб'єкта конкурентних відносин та, зокрема, проведення аналізу її трансформацій, що викликає більшу зацікавленість, аніж попереднє твердження.

Ціль статті — провести оцінку трансформації конкурентоспроможності регіонів України з урахуванням змін господарських, інноваційно-інвестиційних, освітніх та інформаційних процесів, що проходять у регіональних соціально-економічній та інформаційній системах. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити ряд завдань: дати оцінку конкурентоспроможності регіональної економічної системи в загальнонаціональному вимірі; виявити сильні та слабкі сторони економічних систем регіонально-просторових утворень України; сформулювати можливості для переходу до нового трансформаційного рівня конкурентоспроможності та нового витку економічного розвитку.

Рішення даних проблем перебуває в контексті науково-дослідної роботи Кримського економічного інституту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана з проблеми "Реалізація потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах трансформації економіко-правових механізмів господарювання" (державний номер реєстрації 0107U003053).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На нашу думку, комплексну оцінку конкурентоспроможності економіки регіону необхідно здійснювати з урахуванням протікання господарських процесів, їхніх змін, що безпосередньо впливають на розвиток системи регіону в цілому. Мова йде не про регіональну конкурентоспроможність як таку, а про трансформацію регіональної конкурентоспроможності, яка проявляється у поступовій зміні її стану через розвиток економічної, соціально-демографічної, організаційно-управлінської систем регіону. Такий перехід зумовлює формування регіональної конкурентоспроможності нового характеру та виміру — конкурентоспроможності на основі інформатизації виробництва та суспільства (рис. 1).

У поданій трьохвимірній площині трансформація регіональної конкурентоспроможності відбувається поетапно та в залежності від визначених прерогатив регіонального соціально-економічного, науково-інноваційного, суспільно-правового розвитку та є функцією такого виду:

$$RCI_T = f(InvI; InnovI; IntII; InfI), \text{ де } RCIT \rightarrow \max.$$

За отриманими оцінками регіональної конкурентоспроможності, безумовними лідерами першого та другого порядку є Центральний та Донецький регіони України, рівень конкурентоспроможності яких у першому випадку неухильно зростає (з 0,89 у 2005 р. до 1,04 у 2007 р.), у другому ж, навпаки, — поступово падає (з 0,86 у 2005 р. до 0,83 у 2007 р.) (табл. 1).

Конкурентоспроможність регіонального господарського комплексу Центрального регіону, у першу чергу, зумовлена найвищими показниками інноваційної діяльності (індекс інноваційних процесів у 2007 р. — 0,65) та найвищим рівнем інформатизації виробництва (індекс інформатизації у 2007 р. — 0,18). Конкурентоспроможність Донецького регіону підкріплена в основному найвищими показниками інтелектуалізації виробництва, що характеризується освітньо-кваліфікаційним рівнем працівників пропульсивних галузей, рівнем підвищення їх кваліфікації та кількістю молоді серед зайнятого населення як рушійної сили трудових ресурсів регіону. Серед інших факторів утримання вже закріплених сталих конкурентних позицій Донецького регіону слід назвати незначну активізацію інноваційних процесів (індекс інноваційних процесів у 2007 р. склав 0,67 проти 0,61 у 2005 р.).

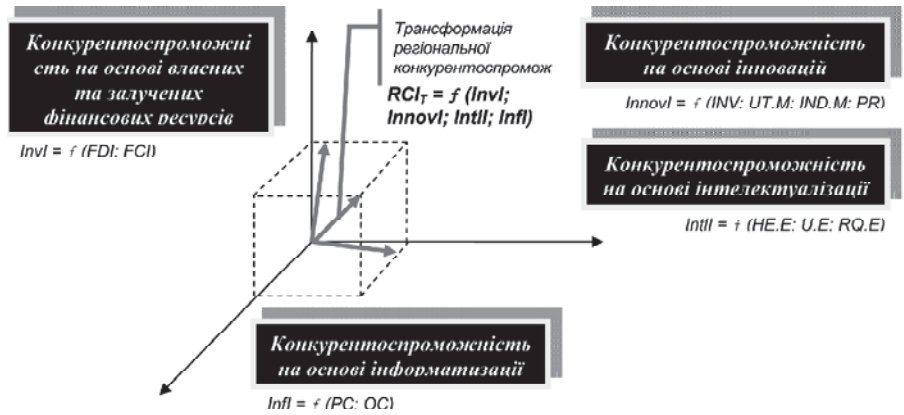

Рис. 1. Вимірювання регіональної конкурентоспроможності через призму її трансформацій

На третьому місці за рівнем конкурентоспроможності регіональної економічної системи за період 2005—2007 рр. перебував Поліський, Причорноморський та Крпатський регіони відповідно за аналізованими роками. Найнижчий рівень регіональної конкурентоспроможності притаманний Східному регіону, який протягом 2005—2007 рр. займав восьму позицію серед усіх макрорегіонів України. На сьомій позиції у 2007 р. та 2005 р. — Подільський регіон, у 2006 р. — Придніпровський регіон.

Співвідношення вказаних "4—І"-тих показників за роками дає більш повне уявлення про пов'язані з регіональною конкурентоспроможністю зміни, які відбуваються протягом періоду, що аналізується (рис. 2). Загальне зниження рівня регіональної конкурентоспроможності 2007/2006 у порівнянні зі значеннями 2006/2005 характерне практично для

всіх регіонів України, причому найбільш яскравими прикладами такого скорочення є рівень регіональної конкурентоспроможності Причорноморського регіону та провідного Центрального регіону України.

Значні позитивні зміни рівня регіональної конкурентоспроможності відбулись у Карпатському та Східному регіонах України, незважаючи на досить низькі їхні показники (див. табл. 1), що свідчить, про протікання певних трансформаційних процесів, які безпосередньо впливають на рівень трансформації регіональної конкурентоспроможності, що є відмінним від рівня регіональної конкурентоспроможності, проте тісно пов'язаний з нею.

Загалом, рівень регіональної конкурентоспроможності за вісьмома макрорегіонами України можна визначити як досить високий з хвилеподібною тенденцією розвитку, оскільки протягом аналізованого

Таблиця 1. Оцінка регіональної конкурентоспроможності (за "4-І"-тими складовими), 2005—2007 рр. *

Найменування показників		Донецький	Придніпровський	Східний	Причорноморський	Центральний	Поліський	Подільський	Карпатський	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Індекс інвестиційних процесів	2007 р.	0,6654	0,5685	0,5093	0,6049	0,6505	0,6636	0,6519	0,7198	
	2006 р.	0,7297	0,5067	0,4888	0,7572	0,6569	0,6536	0,6742	0,6485	
	2005 р.	0,7529	0,5661	0,5842	0,6302	0,6163	0,7147	0,6296	0,7743	
Індекс інноваційних процесів	2007 р.	0,6668	0,5704	0,5247	0,5429	0,9896	0,6255	0,3730	0,5452	
	2006 р.	0,6362	0,5699	0,4712	0,4924	0,9702	0,6743	0,4119	0,4819	
	2005 р.	0,6126	0,5886	0,4382	0,3053	0,8172	0,7127	0,4151	0,4914	
Індекс інтелектуалізації	2007 р.	0,5198	0,4344	0,3502	0,4289	0,4784	0,3385	0,2831	0,3626	
	2006 р.	0,5245	0,4509	0,3532	0,4382	0,4647	0,3373	0,2881	0,3594	
	2005 р.	0,5274	0,4588	0,3740	0,4410	0,4745	0,3485	0,2914	0,3539	
Індекс інформатизації	2007 р.	0,0698	0,1007	0,0963	0,0735	0,1776	0,0631	0,0595	0,0661	
	2006 р.	0,0601	0,0872	0,0834	0,0631	0,1470	0,0539	0,0507	0,0543	
	2005 р.	0,0518	0,0686	0,0706	0,0529	0,1228	0,0458	0,0423	0,0456	
ІНДЕКС регіональної конкурентоспроможності	2007 р.	0,8266	0,7043	0,6307	0,7103	1,0448	0,7747	0,6740	0,7820	
	РАНГ	2	6	8	5	1	4	7	3	
	2006 р.	0,8504	0,6792	0,5910	0,8071	1,0286	0,7963	0,7016	0,7053	
	РАНГ	2	7	8	3	1	4	6	5	
	2005 р.	0,8570	0,7189	0,6449	0,6722	0,8948	0,8547	0,6637	0,8114	
РАНГ	2	5	8	6	1	3	7	4		

* розраховано автором за даними [5], [6], [7]

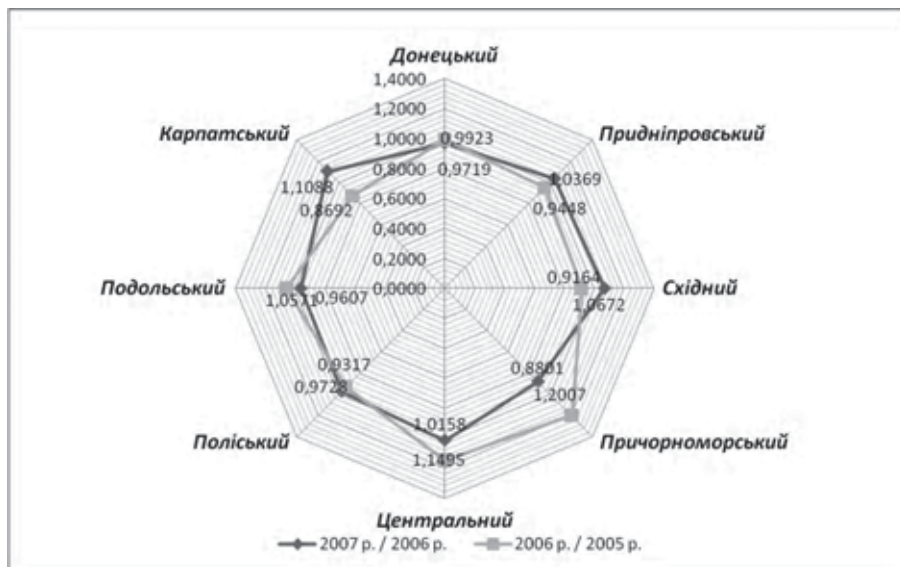

Рис. 2. Багатокутник регіональної конкурентоспроможності (за основними "4-І"-тими складовими) за вісьмома макрорегіонами України *

* розраховано автором за даними [5], [6], [7]

періоду RCI знаходився у діапазоні: $0,63 < RCI < 1,05$, що свідчить про значні (більше 50% від загально-регіонального обсягу) спрямування інвестицій в основний капітал та прямих іноземних інвестицій, активне використання об'єктів інтелектуальної власності та підвищення кваліфікації робітників на підприємствах пропульсивних галузей регіональних

господарських комплексів. Проходження трансформацій регіональної конкурентоспроможності відбувалось за дещо іншим сценарієм, про що свідчать результати оцінки (табл. 2).

Таким чином, дотримуючись вказаного алгоритму проведення дослідження, на заключному етапі дослідження, за результатами про-

веденої оцінки трансформації регіональної конкурентоспроможності за "4-І"-тими складовими, слід виділити регіони-лідери та аутсайдерів за отриманими значеннями кожного з вказаних вище компонентних індексів.

За значенням індексу інвестиційних процесів у системі трансформації регіональної конкурентоспроможності за період 2005—2006 рр. не всі регіони здолали бар'єр, встановлений у розмірі "1", винятком є Придніпровський регіон, який, за результатами 2007—2006 рр. покращив свої позиції, залишившись на останньому восьмому місці серед макрорегіонів України. На даному етапі позитивні трансформації регіональної конкурентоспроможності за період 2007—2006 рр. відбулися у всіх макрорегіонах України, причому лідерами за цим показником є такі: Карпатський, Центральний та Поліський, в структурі інвестиційних потоків яких відбулись певні зміни у співвідношенні питомої ваги, що приходиться на визначені пропульсивні галузі та інші галузі, не віднесені до окресленої групи, регіональних господарських комплексів.

На відміну від попередньої ситуації, за значеннями індексу інноваційних процесів протягом періоду 2007/2005—2006/2005 рр. всі макрорегіони України, окрім знову ж таки Придніпровського, подолали встановлений "1"-ний бар'єр, що свідчить про позитивні зрушення у впровадженні інновацій у виробничий процес на підприємствах пропульсивних галузей господарства макрорегіонів.

Провідні позиції у 2007—2006 рр. займав Причорноморський регіон завдяки активізації використання об'єктів інтелектуальної власності на підприємствах галузей сільськогосподарства, мисливства та лісового господарства у 4 рази. Протягом 2007—2006 рр. лідером є Поліський регіон, значення індексу трансформації регіональної конкурентоспроможності за інноваційними процесами якого складає 6,76, що знаходиться у діапазоні близьких його конкурентів — Центрального та Причорноморського регіонів.

За результатами розрахунку індексу інтелектуалізації за період 2007—2006 рр., лідерами є такі регіони: Центральний та Причорноморський регіони, значення показників яких вище за "1", що свідчить про проведення якісних змін у структурі зайнятості населення за віковими категоріями, зокрема зайнятості молоді (населення у віці 15—34 рр.) та освітньо-кваліфікаційним рівнем у пропульсивних галузях регіонального господарського комплексу.

Таблиця 2. Оцінка регіональної конкурентоспроможності крізь призму її трансформацій (за "4-І"-тими складовими), 2005—2007 рр. *

Найменування показників		Донецький	Придніпровський	Східний	Причорноморський	Центральний	Поліський	Подільський	Карпатський
		Індекс інвестиційних процесів	2007 / 2006 РАНГ	1,8102 7	1,1220 8	2,0735 6	3,2977 4	3,9647 2	3,5132 3
	2006 / 2005 РАНГ	2,0655 6	0,8950 8	1,8028 7	5,9386 1	4,2735 2	2,5454 5	3,2109 4	3,5103 3
Індекс інноваційних процесів	2007 / 2006 РАНГ	1,7538 6	1,0009 8	1,1793 7	4,1649 3	6,3662 2	6,7628 1	2,6228 5	3,8920 4
	2006 / 2005 РАНГ	4,6452 7	0,9683 8	6,2107 6	24,8683 1	6,7790 5	7,5630 3	7,3648 4	11,6618 2
Індекс інтелектуалізації	2007 / 2006 РАНГ	2,1415 6	0,9635 8	1,8823 7	3,9703 2	4,1135 1	2,9906 4	2,8610 5	3,8937 3
	2006 / 2005 РАНГ	2,1554 6	0,9828 8	1,7790 7	4,0445 3	4,1035 2	2,9239 5	2,9523 4	4,4159 1
Індекс інформатизації	2007 / 2006 РАНГ	1,1606 5	1,1549 6	1,1549 6	1,1643 4	1,2078 2	1,1705 3	1,1705 3	1,2170 1
	2006 / 2005 РАНГ	1,1613 7	1,2715 8	1,1812 5	1,1930 4	1,1970 3	1,1768 6	1,1986 2	1,2009 1
ІНДЕКС трансформації регіональної конкурентоспроможності	2007 / 2006 РАНГ	1,6187 6	1,4351 8	1,5837 7	1,8839 4	1,9890 1	1,9493 2	1,7544 5	1,9360 3
	2006 / 2005 РАНГ	1,7795 7	1,4245 8	1,8201 6	2,4502 1	2,0109 3	1,9415 5	1,9590 4	2,1353 2

* розраховано автором за даними [5], [6], [7]

Отримані значення розрахунку індексу інформатизації свідчать про високий рівень забезпечення персональними електронно-обчислювальними машинами та іншими їх видами занятого населення усіх восьми регіонів України за період 2007/2006—2006/2005 рр., серед яких слід виділити лідерів: Карпатський, Центральний та Подільський регіони.

Таким чином, за результатами проведених розрахунків, найвищий рівень трансформації регіональної конкурентоспроможності характерний для Центрального, Подільського та Карпатського регіонів України протягом 2007—2006 рр. (рис. 3), причому спостерігається певна тенденція відносно першого та третього регіонів у порівнянні з результатами, отриманими за розрахунками за період 2006—2005 рр., де провідні позиції за цим показником займали: Причорноморський, Карпатський та Центральний регіони.

У цілому, трансформація регіональної конкурентоспроможності протягом 2007—2006 рр. протікає приблизно на тому ж рівні, що і у попередній період, що характерно для Центрального, Подільського та Придніпровського регіонів. Незначне призупинення проходження трансформаційних етапів регіональної конкурентоспроможності у більшості макрорегіонів України пов'язане передусім зі зниженням рівня конкурентоспроможності їхньої регіональної економічної системи, що зумовлено хвилеподібним економічним розвитком. Активізація регіональних інвестиційних і, як результат, інноваційних процесів, перерозподіл їхньої питомої ваги у регіональній видовій структурі господарства у бік пропульсивних галузей приведе до стимулювання трансформацій конкурентоспроможності у регіональному розрізі.

ВИСНОВКИ

У загальнонаціональному вимірі рівень конкурентоспроможності регіональних економічних систем визначено як досить високий, зокрема у Центральному та Донецькому регіонах України, що у першому випадку зумовлено найвищими показниками інноваційної діяльності та найвищим рівнем інформатизації виробництва, а у другому — найвищими показниками інтелектуалізації виробництва, що підкріплено досить високими показниками підвищення рівня кваліфікації працівників та залучення молоді у виробництво у загальній кількості зайнятого населення регіону. Таким чином, визначення сильних та слабких конкурентних

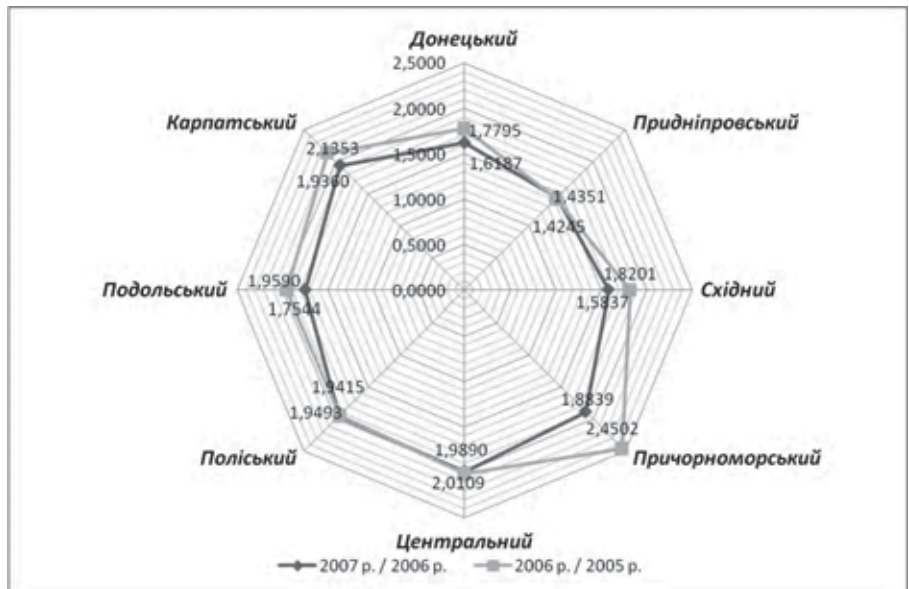

Рис. 3. Багатокутник трансформації конкурентоспроможності регіону (за основними "4-І"-тими складовими) за вісьмома макрорегіонами України*
* розраховано автором за даними [5], [6], [7]

позицій регіонів слід проводити за результатами аналізу окреслених показників регіональної конкурентоспроможності у "4-І"-тій компонентній структурі.

Найнижчий показник трансформації регіональної конкурентоспроможності характерний для Придніпровського регіону, що знаходиться на стадії регіональної конкурентоспроможності на основі власних та залучених фінансових ресурсів, яка є другою за етапністю трансформації. Серед аутсайдерів слід виділити і Східний регіон, у якого склалась дещо краща конкурентна ситуація у порівнянні з Придніпровським, проте перепоною для переходу на новий етап трансформації регіональної конкурентоспроможності є зниження темпів впровадження інновацій у виробничий процес на підприємствах пропульсивних галузей економіки регіону. Безумовним лідером за проходженням трансформацій регіональної конкурентоспроможності за аналізований період є Центральний регіон, що переходить до конкуренто-спроможності на основі інформатизації виробництва та суспільства.

Література:

- Данилишин Б.М., Чернюк А.Г., Фащевський М.І. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. — Вінниця: Книга-Вега, 2007. — 572 с.
- Данилишин Б.М., Корецький М.Х., Дацій О.І. Регулювання розвитку інноваційного потенціалу в економіці / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН Украї-

ни/. — К.: РВПС України НАН України, 2007. — 220 с.

3. Жук М.В. Регіональні економіка: підруч / М.В. Жук. — К.: ВЦ "Академія", 2008. — 416 с.

4. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження державної стратегії регіонального розвитку до 2015 року" від 21.07.2006 р. № 1001 // Офіційний вісник України. — 2006. — № 30. — С. 36. — ст. 2132.

5. Статистичні щорічники областей України, АР Крим, м. Київ та м. Севастополь за 2007 р. (27 книг).

6. Статистичні щорічники областей України, АР Крим, м. Київ та м. Севастополь за 2006 р. (27 книг).

7. Статистичні щорічники областей України, АР Крим, м. Київ та м. Севастополь за 2005 р. (27 книг).

8. Україна в 2007 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: монографія / [Рубан Ю. Г., Грицяк Н. В., Воротін В. Є. та ін.]; за заг. ред. Ю.Г. Рубана. — К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2007. — 538 с.

9. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: монографія / В.І. Чужиков. — К.: КНЕУ, 2008. — 272 с.

10. Чужиков В.І. Регіональний розвиток у європейському спільному економічному просторі (динамізація та структурні зміни): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.10.01 "Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка" / В.І. Чужиков. — К., 2003. — 33 с.

11. Porter M. UK Competitiveness: Moving to the Next Stage / M. Porter, C.H.M. Ketels. — DTI Economics Paper 3. — London: Department of Trade and Industry. — 2003.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2010 р.